

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบละครชาตรี คณะสุตประเสริฐ ในชุมชนเกาะบางปลา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐ ผลการวิจัยพบว่าละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐ ได้รับการถ่ายทอดจากครูจิบ รุ่งไพโรจน์ เป็นการแสดงเพื่อแก้บน โดยจะใช้เวลาแสดง 1 วัน ลำดับการแสดงเริ่มจากการไหว้ครู ปี่พาทย์ทำเพลงโหมโรง ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือ ทำการแสดงช่วงเช้า พักกลางวันเพื่อลาเครื่องสังเวศ ทำการแสดงช่วงบ่ายจนจบเรื่อง ตามลำดับ เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงจะเลือกมาจากวรรณคดีไทย เรื่องที่ได้รับความนิยม ได้แก่ สังข์ทองและแก้วหน้าม้า ใช่วงปี่พาทย์ไทยในการบรรเลง เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบละครได้แก่ เพลงหน้าพาทย์ใช้เมื่อตัวละครแสดงอาการปรีดา เช่น เดินทาง ร้องไห้ แปลงกาย เป็นต้น และเพลงละครใช้รับร้องส่งร้องเมื่อตัวละครร้องเพลง นักแสดงเป็นผู้ร้องเพลงด้วยตัวเองโดยจะร้องเพลงขึ้นก่อน แล้วปี่พาทย์จึงบรรเลงรับร้อง เมื่อจบการแสดงจะร้องเพลงส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับสู่ที่ประทับ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงร่ำและกรวารา ลำดับการบรรเลงและการแสดงปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ปรับปรุงตามความนิยมของผู้ชมมาโดยตลอด จึงทำให้ละครชาตรีคณะนี้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ระเบียบวิธีการบรรเลง / ละครชาตรี / คณะสุตประเสริฐ

Abstract

The study of the playing method of the Pipat ensemble musical accompaniment Lakhon Chatri by Sudprasert troupe in Koh Bang Pla community was a qualitative research. Focus on contextual studies related to the method of playing the Pipat ensemble musical accompaniment Lakhon Chatri by Sudprasert troupe. The research found that Lakhon Chatri by Sudprasert troupe relayed from Jib Rungpairoj. The performance was for redeeming a vow to a god. It would take 1 day by the show sequence began with teacher worship to music teacher and dance teacher, Pipat ensemble played an overture, Sing and dance to invite the sacred, Morning show, Lunch break for retaking the sacrifice, Show the afternoon until the end. The story used in the show were selected from Thai literature. Popular story such as Sang Thong (The Golden Prince of the Sea Conch) or Kaew Na Mah (A horse-faced woman). Pipat Chatri ensembled and Thai Pipat play. The songs used to play in the show was Nahpat song and used when the character acted like a trip, cry, transform, etc. Nahpat song was used to sing the chorus when the character sang. Performers were self-singers by sing the song first and then performed Pipat song. At the end of the show the performers would sing the song for send the sacred back to the place. The Pipat played Rua song and Ground-Rum song. The sequence of plays and performances was adjustable as appropriate. And, improved by the popularity of the audience throughout. Therefore, Lakhon Chatri performance by Sudprasert troupe became famous and well-known to date.

Keyword: Method of playing / Lakhon Chatri / Sudprasert troupe

* นิสิตระดับมหาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, p.surasak1992@gmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, peenai2004@hotmail.com

Received: 12/10/2018 Revised: 26/11/2018 Accepted: 12/12/2018

บทนำ

จังหวัดสมุทรปราการ ตั้งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชื่อเรียกแต่เดิมว่า “เมืองปากน้ำ” เพราะตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลออกอ่าวไทย เป็นเมืองท่าสำหรับพักเรือสินค้าของชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเพราะอยู่ติดทะเล มีการสร้างป้อมปราการต่างๆขึ้นบริเวณริมทะเลเพื่อป้องกันข้าศึก ปัจจุบันประกอบไปด้วยอำเภอจำนวน 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางบ่อ อำเภอบางพลี อำเภอพระประแดง อำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอบางเสาธงและอำเภอพระสมุทรเจดีย์

ชุมชนเกาะบางปลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แต่เดิมชุมชนเกาะบางปลาเป็นชุมชนเล็ก ๆ อยู่ติดริมทะเล เกาะบางปลาเป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกพื้นที่ในบริเวณนั้นเพราะในพื้นที่ของตำบลบางปลามีลำคลองต่าง ๆ อยู่มากมาย ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นมีลักษณะเป็นเกาะ ชาวบ้านในชุมชนเกาะบางปลามีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีพื้นที่ทำเกษตรกรรมเป็นของตัวเอง ประกอบกับพื้นที่นี้มีลำคลองตัดผ่านจำนวนมาก มีดินโก่งก้างขึ้นริมน้ำ ชาวบ้านบางส่วนจึงทำบ่อปลาและตัดไม้โก่งก้างเป็นอีกอาชีพหนึ่ง ชาวบ้านในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีประเพณีวัฒนธรรมโบราณที่ยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีงานประจำปีศาลเจ้าพ่อพระราม พระลักษมณ์ ศาลเจ้าพ่อเสือ พิธีสงฆ์น้ำเจว็ด ซึ่งเป็นตัวแทนองค์เจ้าพ่อที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือมากกว่า 30 องค์ เป็นประเพณีท้องถิ่นที่หาได้ยากได้ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีนาฏศิลป์พื้นบ้าน มีคณะละครชาตรีและวงปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งบ่งบอกว่าชุมชนเกาะบางปลาเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ในสมัยโบราณก่อนที่จะมีละครขึ้น ไทยเราก็มีการขับร้องพ่อนรำอย่างที่เราเรียกอยู่ในจำพวก ระบำ เพราะไม่ได้แสดงเป็นเรื่องเป็นราวแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อได้รับวัฒนธรรมด้านละครของอินเดียเข้า มาจึงได้เกิดเป็นละครชาตรีขึ้น ซึ่งแต่แรกมีลักษณะคล้ายคลึงกับอินเดียมาก... มีเครื่องเป่าพาทย์ประกอบ เพียง เปีเลาหนึ่ง โทนคู่หนึ่ง กลองเล็กคู่หนึ่งและฆ้องคู่เท่านั้น ละครชาตรีนี้ได้เผยแพร่เป็นที่นิยมอยู่ใน จังหวัดภาคใต้ของไทยแต่สมัยโบราณเห็นจะนิยมแสดงแต่เรื่องมโนราห์ (พระสุรน) กันเป็นพื้น¹

ละครชาตรีเป็นละครที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นที่นิยมทางจังหวัดในภาคใต้ของประเทศไทย เริ่มเข้ามาแพร่หลายในกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างเห็นได้ชัดในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยละครชาตรีจะประกอบด้วย โรงละครชาตรีอย่างง่าย ไม่มีฉาก มีเพียงหลังคา เครื่องแต่งกายแบบยืนเครื่อง วิธีแสดงตามระเบียบแบบแผนและปี่พาทย์ประกอบการแสดงใช้เพียง ปี 1 เลา โทน 1 คู่ กลองเล็ก (กลองชาตรี) 1 คู่และฆ้องคู่²

ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีผู้คิดผสมวิธีการแสดงละครชาตรีกับละครนอกเข้ารวมกันเรียกว่า ละครชาตรีเข้าเครื่องหรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ แตกต่างจากละครชาตรีโดยที่โรงละครนั้นจะมีฉากในบางฉาก ใช้วงปี่พาทย์ที่ประกอบการแสดงทั้ง 2 แบบ ได้แก่ ตามแบบละครชาตรีเดิมและ วงปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงละครนอก เพลงที่ใช้ร้องและวิธีการแสดงมีทั้ง 2 แบบ เป็นรูปแบบละครชาตรีที่นิยมในภาคกลาง

ในปัจจุบันละครชาตรีในชุมชนเกาะบางปลา นิยมเล่นละครชาตรีเข้าเครื่องหรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ โดยยังคงมีคณะละครชาตรีที่สืบทอดการแสดงอยู่ รูปแบบวงปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเป็นรูปแบบประสม มีระเบียบแบบแผนและวิธีการบรรเลงเพื่อประกอบการแสดงละครชาตรี รวมไปถึงการประสมวงเพื่อบรรเลงประกอบการแสดงในกรณีต่าง ๆ ซึ่งวงปี่พาทย์ที่สามารถบรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีในชุมชนบางปลาที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษา ได้แก่ คณะสดประเสริฐ

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐในชุมชนเกาะบางปานั้น มีระเบียบแบบแผน
 ในด้านการบรรเลง การใช้เพลง การประสมวง ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาวิจัย

วัตถุประสงค์และขอบเขตของงานวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครชาตรีและคณะสุตประเสริฐโดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์สถาบันการศึกษาต่างๆ จากสถานที่สืบค้นข้อมูล ดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- สำนักงานวิทยทรัพยากร จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. มนตรี ตราโมท, *การละเล่นของไทย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540), 3-4.

2. _____, การละเล่นของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540), 3-4.

ระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบ ละครชาตรี คณะสดประเสริฐ ในชุมชน เกาะบางปลา

สุรศักดิ์ ปานลักษณ์*
ภัทระ คอมคำ**

Performance Methods of Pipat Ensemble for Sud Prasert Lakorn Chatri Troupe in Koh Bang Pla Communication of Samuthaprakan Province

Surasak Parnluck*
Pattara Komkam**

- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดดนตรีไทย อาคารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หอสมุดดนตรี จิว บางซื่อ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ศูนย์รักษาศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

2. สัมภาษณ์ข้อมูลจากบุคคลสำคัญในคณะสดประเสริฐ ดังนี้

- ครูสุชาติ ศรีอ่อน หัวหน้าคณะสดประเสริฐ เป็นครูผู้ฝึกสอนและดูแลวงดนตรี มีความเชี่ยวชาญในการบรรเลง เครื่องดนตรี
ปี่พาทย์ทุกชนิด
- ครูเพลินใจ ศรีอ่อน ผู้ดูแลด้านการละครของคณะสดประเสริฐ
- นายสันติสุข ศรีอ่อน หลานของครูสุชาติ ศรีอ่อน มีความเชี่ยวชาญในการบรรเลงเครื่องดนตรีปี่พาทย์ นักดนตรีประจำคณะ
สดประเสริฐ

3. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีไทย ดังนี้

- ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ปัจจุบันอายุ 74 ปี มีความเชี่ยวชาญด้าน
เครื่องหนัง
- ครูبيب คงลายทอง อดีตหัวหน้ากลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย ปัจจุบันอายุ
65 ปี มีความเชี่ยวชาญด้านเครื่องเป่า
- ครูศักดิ์ชัย ลัดดาอ่อน ข้าราชการบำนาญ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร มีความเชี่ยวชาญด้านการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบ
การแสดง

4. เรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ จัดทำเป็นรูปเล่ม

ผลการวิจัย

คณะสดประเสริฐ เป็นคณะดนตรีไทยและละครชาตรีที่เก่าแก่ในชุมชนเกาะบางปลา ที่สืบทอดกิจการมาแล้วถึง 4 รุ่น โดยมีนายเพชร
ศรีเพชร เป็นผู้ก่อตั้งคณะดนตรีไทยในตำบลบางปลา เป็นยุคของการเริ่มต้นคณะดนตรีเอกชนที่รับบรรเลงดนตรีไทย ในยุคนั้นยังไม่มี
ละครชาตรี เมื่อนายเพชร ศรีเพชรถึงแก่กรรม คณะดนตรีได้อยู่ในความดูแลของบุตรสาวคือนางพุด และนายชิต ศรีอ่อน ผู้เป็นบุตรเขย เป็น
ยุคของการเติบโต ซึ่งละครชาตรีได้เกิดขึ้นในยุคนั้นแล้วดำเนินกิจการคณะดนตรีไทยและละครชาตรีอย่างเต็มตัว ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็น
“คณะบุญเชิดร่วมศิริ” เมื่อนายชิตและนางพุดอยู่ในวัยชราจึงมอบกิจการของคณะให้กับนายบุญเชิด ซึ่งเป็นบุตรชายและนางประเสริฐ ศรีอ่อน
ผู้เป็นสะใภ้รับช่วงต่อ

นายบุญเชิดและนางพุด ยังคงรักษาสืบทอดกิจการของคณะดนตรีไว้ดังเดิม แต่สมาชิกส่วนหนึ่งแยกตัวไปตั้งคณะใหม่ จึงทำให้คณะ
บุญเชิดร่วมศิริได้รับผลกระทบ หลังจากเหตุการณ์นี้นายบุญเชิดก็ได้แก้ปัญหาจนผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ แล้วได้เปลี่ยนชื่อคณะใหม่ ใช้ชื่อว่า
“คณะสดประเสริฐ” ตามชื่อของนางประเสริฐ ศรีอ่อน และใช้ชื่อนี้ตลอดมาจนกระทั่งนายบุญเชิดถึงแก่กรรม ผู้ที่รับสืบทอดกิจการต่อคือ นาย
สุชาติ ศรีอ่อน บุตรชายคนโต ได้ร่วมกับน้องอีก 3 คนในการดูแลคณะดนตรี

“เริ่มเดิมทีก็มีมาตั้งแต่ครั้งปู่ตายายที่เล่าให้ฟัง แล้วก็ตกทอดต่อๆกันมาจนถึงรุ่นลุง ต่อไป
ถ้าถูกเป็นก็ตกทอดไปถึงลูกๆอีก เครื่องเมื่อก่อนนี้เขาเรียกเครื่องไทยแล้วก็พัฒนามามีเครื่องมืออยู่ ลุง
เกิดมาก็เห็นว่าเครื่องอยู่แล้ว”³

3. สุชาติ ศรีอ่อน, “หัวหน้าคณะสดประเสริฐ,” สัมภาษณ์โดย สุรศักดิ์ ปานลักษณ์, 24 กันยายน 2559.

ระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบ ละครชาตรี คณะสุตประเสริฐ ในชุมชน เกาะบางปลา

สุรศักดิ์ ปานลักษณ์*
ภัทระ คอมคำ**

Performance Methods of Pipat Ensemble for Sud Prasert Lakorn Chatri Troupe in Koh Bang Pla Communication of Samuthaprakan Province

Surasak Parnluck*
Pattara Komkam**

คณะสุตประเสริฐได้ริเริ่มการแสดงละครชาตรีในยุคของนายชิดและนางพุด ศรีอ่อน โดยได้ติดต่อกับ ครูจ๊อบ รุ่งไพโรจน์ ครูละครชาตรีจากจังหวัดเพชรบุรีให้มาถ่ายทอดวิชาการละครให้กับสมาชิกในคณะ วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของคณะละครชาตรี คือ เพื่อแก้บน บูชาเทวดาเพื่อความ เป็นสิริมงคลและกำจัดเสนียดจัญไร จะแสดงตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคณะสุตประเสริฐมักจะแสดงในงานเทศกาลประจำปีต่าง ๆ รวมถึงงาน ประเพณีประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีงานแสดงประเภทงานแก้บนประจำสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกเขตอำเภอบางพลี โดยทางคณะจะรับ งานแสดงตามที่มีผู้ว่าจ้างเท่านั้น

“ส่วนใหญ่ก็เล่นงานแก้บน ละครชาตรีสมัยก่อนค่าเงินมันถูก มีเครื่องครบ ช้องสองวง ระนาด เอก ระนาดทุ้ม มีปี่ด้วย มีตะโพนไทยแล้วก็กลอง พอหลัง ๆ ต้องประหยัด ระนาดราง ทุ้มราง แล้วก็ ตะโพนกับกลองรวมกันนะ นอกจากนี้ก็มีโชว์ประจำตำบล ที่ตำบลเขาจะมีการไหว้เจ้าเข้าทรง งานเจ้าก็ ไปทำ”⁴

ในการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐ แต่เดิมเครื่องดนตรีที่ใช้มีเพียงโหมหรือทับ 1 คู่ กลองตุ้ม 1 คู่ ช้องคู่ ปี่นอก กรับและฉิ่ง โดยมีเครื่องดำเนินทำนองอย่างเดียวคือปี่⁵ แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนโดยนำแบบแผนละครต่าง ๆ มาประสมด้วย จึงทำให้ต้องใช้วงปี่พาทย์เครื่องคู่หรือเครื่องใหญ่ มาใช้ในการบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์ชาตรีเดิม

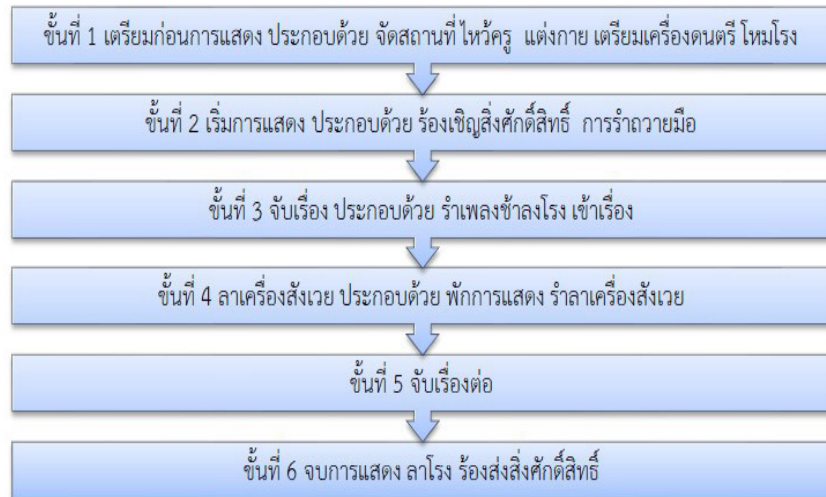

เครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี
ที่มา : นายสุรศักดิ์ ปานลักษณ์

การแสดงละครชาตรีของคณะสุตประเสริฐจะเป็นการแสดงเต็มวัน ลำดับในการแสดงละครชาตรี ก่อนทำการแสดงจะมีการไหว้ครูดนตรี และไหว้ครูละคร เมื่อไหว้ครูเสร็จ วงปี่พาทย์ก็จะเริ่มบรรเลงโหมโรง เพื่อเป็นการบอกว่าใกล้ทำการแสดงแล้ว ต่อด้วยการร้องเชยลึงศักดิ์สิทธิ์ และรำถวายมือตามลำดับ ซึ่งช่วงนี้จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นจะเริ่มทำการแสดงตามเรื่องที่เตรียมมาจนถึงเที่ยง ละครจะหยุด การแสดงเพื่อไปลาของเครื่องสังเวย ก่อนที่จะเริ่มแสดงช่วงบ่ายวงปี่พาทย์จะบรรเลงโหมโรงก่อน แล้วจึงเริ่มทำการแสดงต่อจนจบ แต่บางครั้ง จะทำการแสดงยาวจนจบเรื่องโดยไม่พักเที่ยง แล้วลาเครื่องสังเวยหลังจากแสดงจบแล้ว ทั้งนี้ตามแต่จะตกลงกับผู้ว่าจ้าง

4. สุชาติ ศรีอ่อน, “หัวหน้าคณะสุตประเสริฐ,” สัมภาษณ์โดย สุรศักดิ์ ปานลักษณ์, 24 กันยายน 2559.

5. พรรณศิริ จุลภาพ, “ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา กรณีศึกษาดนตรีไทยคณะสุตประเสริฐ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร การศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542), 84.

แผนภาพลำดับการแสดงละครชาตรี คณะสุตประเสริฐ
ที่มา : สุภาศิริ สิงห์กระจ่าง (2555: 72-73)

“มันก็ดำเนินเรื่องไปเลยสมมุติว่าเล่นเรื่องสังข์ทองก็เล่นตามทำนองไป พอถึงเที่ยงเราก็ต้องหยุดเล่นก่อนที่หยุดก็เพื่อที่จะไปลาพวกศาลเกย ที่พวกเขาวางของไหว้ เราต้องลาให้เค้าก่อน มันเป็นสองแบบ ถ้าเกิดเจ้าภาพบอกไม่ต้องพักเที่ยงให้เล่นยาวไปเลย เราก็ไปลาให้เขาตอนเราเลิกทีเดียว”⁶

ฉากสำหรับแสดงละครชาตรี
ที่มา : นายสุรศักดิ์ ปานลักษณ์

6. สันติสุข ศรีอ่อน, “นักดนตรีประจำคณะสุตประเสริฐ,” สัมภาษณ์โดย สุรศักดิ์ ปานลักษณ์, 30 กันยายน 2561.

ระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบ ละครชาตรี คณะสดประเสริฐ ในชุมชน เกาะบางปลา

สุรศักดิ์ ปานลักษณ์*
ภัทระ คอมคำ**

Performance Methods of Pipat Ensemble for Sud Prasert Lakorn Chatri Troupe in Koh Bang Pla Communication of Samuthaprakan Province

Surasak Parnluck*
Pattara Komkam**

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีมีหลายประเภทเพลงหน้าพาทย์และเพลงละคร เพลงหน้าพาทย์จะใช้บรรเลงประกอบการแสดงอาภักปฏิยาของตัวละคร เช่น เดินทาง ร้องไห้เสียใจ แปลงกาย ผู้รับ แสดงอิทธิฤทธิ์ เป็นต้น เพลงละครจะใช้บรรเลงรับร้องส่งร้องของตัวละคร สำหรับการบรรเลงรับร้องส่งร้อง นักแสดงจะร้องเพลงขึ้นมาก่อน ดนตรีจึงบรรเลงให้จังหวะตามเพลงที่นัดแสดงร้อง นักดนตรีต้องอาศัยประสบการณ์จากการบรรเลงมาเป็นเวลานานทำให้สามารถบรรเลงเป็นทำนองเพลงได้โดยไม่ต้องมีบทละครที่บรรจุเพลงไว้หรือทราบล่วงหน้าว่านักแสดงจะร้องเพลงใด เมื่อการแสดงจบลงจะร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับสู่ที่ประทับ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงร่ำและเพลงกราวรำเป็นการจบการแสดง การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครชาตรีของคณะสดประเสริฐนั้น แสดงให้เห็นถึงความสามารถและประสบการณ์ของผู้บรรเลงได้เป็นอย่างดี โดยทางคณะสดประเสริฐได้มีการปรับปรุงระเบียบวิธีการบรรเลงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

ตำแหน่งของวงปี่พาทย์จะอยู่ด้านหน้าโรง นิยมบริเวณด้านขวาของเวที ตำแหน่งของวงปี่พาทย์นั้น นักดนตรีจะต้องมองเห็นผู้แสดงได้ชัดเจน แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยอาจปรับเปลี่ยนตำแหน่งได้ตามความเหมาะสมซึ่งอนุโลมได้ จะมีนักดนตรีเฉพาะเครื่องดนตรีเครื่องหลักเท่านั้น ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม หมอฆ้อง ตะโพน กลองทัด บางครั้งจะใช้เพียง ระนาดเอก ตะโพน กลองทัด เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนเครื่องประกอบจังหวะ นักแสดงจะช่วยกันบรรเลงจากด้านหลังฉากในเวลาที่ยังไม่ได้แสดง บางครั้งก็ทำหน้าที่นักดนตรีด้วยแต่โดยมากจะแบ่งหน้าที่ชัดเจนระหว่างนักแสดงกับนักดนตรี แต่เครื่องประกอบจังหวะต้องบรรเลงได้ทุกคน⁷

แผนผังเวทีการแสดง
ที่มา : นายสันติสุข ศรีอ่อน

โรงละครชาตรีชั่วคราว
ที่มา : นายสุรศักดิ์ ปานลักษณ์

7. สุภาศิริ สิงห์กระโจม, “การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555), 92-93.

สรุปผลการดำเนินการวิเคราะห์ / อภิปรายผล

จากการศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบละครชาตรี คณะสดประเสริฐ ผู้วิจัยพบว่าคณะสดประเสริฐใช้วงปี่พาทย์ไทยในการบรรเลงประกอบละครชาตรีแทนวงปี่พาทย์ชาตรีของเดิม มีเครื่องดนตรีหลัก คือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ข้องวงใหญ่ ตะโพน และกลองทัด บางครั้งจะใช้เพียงระนาดเอก ตะโพน กลองทัด เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนเครื่องประกอบจังหวะนักแสดงจะช่วยกันบรรเลงอยู่หลังจากเวลาที่ยังไม่มีบทออกแสดง

ในการแสดงละครชาตรี ลำดับการแสดงเริ่มจากการไหว้ครู ปี่พาทย์ทำเพลงโหมโรง ร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือ ทำการแสดงช่วงเช้า พักกลางวันเพื่อลาเครื่องสังเวย ทำการแสดงช่วงบ่ายจนจบเรื่อง ตามลำดับ เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงจะเลือกมาจากวรรณคดีไทย เรื่องที่ได้รับความนิยม ได้แก่ สังข์ทองและแก้วหน้าม้า ใช้วงปี่พาทย์ไทยในการบรรเลง เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบละครได้แก่เพลงหน้าพาทย์ใช้เมื่อตัวละครแสดงอาการปรีดา เช่น เดินทาง ร้องไห้ แล่งกาย เป็นต้น และเพลงละครใช้รับร้องส่งร้องเมื่อตัวละครร้องเพลง นักแสดงเป็นผู้ร้องเพลงด้วยตัวเองโดยจะร้องเพลงขึ้นก่อนแล้วปี่พาทย์จึงบรรเลงรับร้อง เมื่อจบการแสดงจะร้องเพลงส่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับสู่ที่ประทับ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงร่ำและกราวรำ ลำดับการบรรเลงและการแสดงปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ปรับปรุงตามความนิยมของผู้ชมมาโดยตลอด

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้บรรเลงปี่พาทย์ประกอบละครชาตรีจะต้องอาศัยประสบการณ์อย่างมาก ต้องสังเกตนักแสดงให้ดี ตัดสินใจใช้เพลงได้อย่างถูกต้องและสามารถแก้สถานการณ์เฉพาะหน้าได้ ซึ่งนักดนตรีของคณะสดประเสริฐอาศัยสิ่งเหล่านี้จึงทำให้บรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงได้อย่างลื่นไหล สามารถดำเนินเรื่องได้อย่างต่อเนื่องและสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมได้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระหว่างนักแสดงและนักดนตรีนั้นมีฝีมือและความเข้ากันได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงนั้นถือเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะที่ทรงคุณค่า และยังมีการแสดงละครชาตรีของคณะอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งแต่ละคณะก็มีความแตกต่างกัน จึงควรศึกษา ค้นคว้า ตลอดจนจดบันทึกเพื่อเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลังต่อไป

รายการอ้างอิง

- พรณศิริ จุลกาฬ. “ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา กรณีศึกษาดนตรีไทยคณะสดประเสริฐ.” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท, วิชาเอกมนุษยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.
- มนตรี ตราโมท. *การละเล่นของไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540.
- สุชาติ ศรีอ่อน. “หัวหน้าคณะสดประเสริฐ.” สัมภาษณ์โดย สุรศักดิ์ ปานลักษณ์. 24 กันยายน 2559.
- สุภาศิริ สิงห์กระโจม. “การศึกษาละครชาตรีตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.
- สันติสุข ศรีอ่อน. “นักดนตรีประจำคณะสดประเสริฐ.” สัมภาษณ์โดย สุรศักดิ์ ปานลักษณ์. 30 กันยายน 2561.